

פרשת וישב

"וְלֹא-זָכַר שַׁר-הַמִּשְׁקִים אֶת-יוֹסֵף וַיִּשְׁכַּחְהוּ"
(בראשית מ, כ"ג)

הפרשה שלנו פותחת את השלב הראשון בסיפור ירידת בני ישראל ממצרים, החל מיוסף. אך בפרשה אין 'סוף טוב' ולו היינו מסיימים כאן, היה נראה שאין תקווה. לא רק ש 'ולא זכר שר המשקים את יוסף', אלא 'וישכחו'. סוף. לכאורה סוף הסיפור. המדרש שלפנינו דן בכפילות של ולא שכח וגם וישכחו, וכן בלימוד הגדול שתמיד יש תקווה. הקב"ה לעולם אינו שוכח!

"ולא זכר שר המשקים וגו'". כל היום היה מתנה תנאים ומלאך בא והופכן, וקושר קשרים ומלאך בא ומתירן. אמר לו הקב"ה (לשר המשקים): את שוכחו ואני לא אשכחהו, הה"ד ולא זכר שר המשקים. דבר אחר: (אמר הקב"ה ליוסף:) שר המשקים שכחך ואני לא אשכחך. מי היה מחכה לאברהם ושרה שהיו זקנים שילד להם בן. מי מחכה ליעקב שעבר במקלו הירדן שיפרוץ ויעשיר. מי היה מחכה ליוסף שעברו עליו כל הצרות האלו שיהיה מלך. מי היה מחכה למשה שהושלך ליאור שיהיה כמו שנהיה. מי מחכה לרות שהיתה גרה שחזרה למלכות ישראל. מי מחכה לדוד שיהיה מלך עד סוף הדורות. מי מחכה ליהויכין שיצא מבית האסורים. מי מחכה לחנניה מישאל ועזריה שיצאו מתוך האש. מי מחכה לישראל בימי המן שיצילם הקדוש ברוך הוא. מי מחכה לגלויות שיהיו לשם ולתהלה. (כלומר לעם ישראל בגלות שיצילו) מי מחכה לסוכת דוד הנופלת שיקימנה הקב"ה שנאמר (עמוס ט) ביום ההוא אקים את סוכת דוד, שיהיו כל העולם אגודה אחת שנאמר (צפניה ג) כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כלם בשם ה' ולעבדו שכם אחד. " (בראשית רבה, פרשה פ"ח, ז')

מה לשים לב בקריאת המדרש !

- א. המדרש דן במשמעות של 'ולא זכר שר המשקים' ומברר שיש כאן יותר משכחה בלתי רצונית. יש כאן שכחה מרצון. גם 'ולא זכר' וגם 'וישכחו'. כפילות הבאה ללמד.
- ב. בהסבר ה'קשרים' שנעשו כדי לשכוח ישנם הסברים שונים בפרשנים אותם נביא בהמשך, אך המכנה המשותף הוא שעושים 'קשר' כדי לזכור כמו שנאמר "וקשרתם לאות על ידיך".
- ג. המשך המדרש מנגיד בין שכחת שר המשקים לבין העובדה שהקב"ה לעולם אינו שוכח.
- ד. המדרש מביא שתי הבנות. האם הקב"ה אמר לשר המשקים: 'אני לא אשכח את יוסף, למרות שאתה מתאמץ לשכוח'. או שהקב"ה דיבר אל יוסף: 'שר המשקים שכח אותך, אך אני לא'. כל פירוש בא לציין תובנה אחרת. לפירוש הראשון זוהי אמירה כלפי אומות העולם: 'מה שלא תעשו- לא תצליחו לאבד את זכר עם ישראל מן העולם'. לפי ההבנה השנייה המסר הוא לעם ישראל: 'גם ברגעים שנראה שהכול אבוד, ואין כל תקווה הגיונית, הקב"ה שם, וכבר מתכנן את הגאולה והישועה'.
- ה. המדרש מביא דוגמאות רבות. המזכירות את 'מי שענה ל... הוא יעננו' מתוך הסליחות. בכולן מובא סיפור שעל פי השכל וההיגיון אין תקווה ואין סיכוי. אברהם היה צריך להתייאש מזמן מהבאת בנים לעולם, לא היה כל סיכוי הגיוני שיעקב יעשיר, וכנגד כל סיכוי משה לא רק ניצל מן מוות בינקותו, אלא עלה לגדולה. וכן הלאה.
- ו. ריבוי הדוגמאות ובחירתם מעלה תמיהה, ואנו ננסה ללמוד מה מוסיף כל סיפור.

גם ברצון לבנות כיום את המקדש, אנו נתקלים רבות באמירה של 'אין סיכוי'.
'אתה באמת מאמין שאפשר לסלק משם את הערבים?'; 'איך תבנה את המקדש, תראה את העם!'. אך
גם אם אנחנו שוכחים, הקב"ה אינו שוכח. הוא כבר מחפש לנו את הדרך.

חלק א' במדרש – קושר קשרים

המדרש מבאר כיצד 'ולא זכר שר המשקים את יוסף':
'כל היום היה מתנה תנאים ומלאך בא והופכן, וקושר קשרים ומלאך בא ומתירן'.
ישנם שני פירושים מרכזיים למדרש זה:
רש"י: שר המשקים רצה לזכור, ולכן עשה לעצמו סימנים וקשרים ('וקשרתם לאות...'), אך
המלאך בא והתיר אותם. לפי שיטתו, כפי שמופיע אף ברש"י בתורה, הקב"ה בא בביקורת על יוסף שרצה
להסתייע בשר המשקים.

ה'מתנות כהונה' מבין בדיוק ההפך. לפי הבנתו, שר המשקים חשש שיוסף יעלה לגדולה וירש את
תפקידו, לכן 'קשר קשרים' כדי לדאוג שיוסף לעולם לא יצא מבית האסורים. (כמו השימוש שלנו בביטוי
'קשירת קשר'). לפירוש זה המדרש ברור יותר.
אך בכל מקרה, בין אם נאמר כך או כך, המדרש רוצה להדגיש שבסופו של דבר, הקב"ה תמיד מסייע
לנו. לפי הפירוש הראשון, אפילו אם אנחנו 'שוכחים' את הקב"ה. ולפי הפירוש השני, גם אם יש כאלה
המנסים להרע לנו.

חלק ב' במדרש – ואני לא אשכחה !!

המשך המדרש מתייחס לכך שהקב"ה לא שוכח אותנו לעולם, ומביא דוגמאות רבות. ה'יפה תואר'
מנסה לברר מה מחדש כל דבר:

"מי היה מחכה לאברהם כו'. כי אבותינו, אברהם יצחק ויעקב ויוסף עמהם מרמזים לכל מקרי העם
אשר יקרו עמהם עד אחרית הימים, לכן קבצם יחד להראות לנו, כי להעם הזה יעשו נפלאות אשר לא
יחכו עליהם בני אדם ורק האלקים עושה פלא יעשה כזאת עד שיקים גם את סוכת דוד הנופלת.
ויען כי הסיבות המביאות ייאוש בלב ישראל שונות הנה, לכן מביא מקרים נפלאים המורים להפך
הסיבות האלה ולא יתיאשו עוד מן הגאולה:
סיבה א: כי מעטים אנו בארץ, וקטן ויעקב ודל, ואיך יקום עוד לעם?!, לזה מביא את אברהם אשר
הלך עירי כל ימיו ובכל זאת באחרונה הוליד בנים ועמים שונים ממנו יצאו.
סיבה ב: העוני והחסרון אשר לישראל כי דלו עד מאד, ואיך ירימו ראש?!, וכנגד זה מביא הפלא מה
שנעשה ליעקב, שעבר במקלו את הירדן ופרץ והעשיר.
סיבה ג: ארכו ימי גלותינו ומשולחים ונעזבים אנחנו ולא נצלח עוד למלוכה ואם הקב"ה לא שמע
בקול תפילתנו עד היום מי יודע מתי יקשיב עוד?!, וכנגד זה מביא את יוסף, ששבעה ברעות נפשו
ימים רבים ונשברו רוחו וליבו ומ"מ צלח עוד למלוכה.

ד: הקב"ה הסתיר פניו מאיתנו, לגרשנו מעל ארצו ויתעבנו,

איך תהיה לנו תקווה עוד לשוב שנית לארצנו?! וכמ"ש אמרו בגוים לא יוסיפו לגור פני ה' חלקם לא יוסיף להביטם, וכנגד זה מביא את משה אשר השליכוהו היאורה והיה צפון בסתר מכל מקום באחרונה נאסף הביתה ועשה והצלח.

ה: הפסד יחוסינו כי בטלו מגילת יוחסין וכמו שאמרו בגמרא: אטו אנן מי ידעינן מהיכן קאתינן? (= האם אנו יודעים מהיכן באנו?) וכלל הוא בידינו שאין השכינה שורה אלא על המשפחות מיוחסות בישראל ואיך נקווה עוד כי יאיר ה' פניו אלינו לחננו ולקבצנו?!, וכנגד זה מביא את רות שפקפק ביחוסה אם היא ראווה לבא בקהל ומלכי בית דוד ממנה יצאו.

ו: שפלים וניבזים אנו בארץ יותר מכל האומות אשר על פני האדמה וכמו שכתוב במדרש על הפסוק כי הייתי זוללה. ואיך משפל מצבנו עוד נרים ראש לנחול כבוד והדר?!, לזה נביא את דוד, שהיה נבזה בעיני אביו מכל אחיו, ומאחרי עלות הובא לרעות בצאן עמו.

ז: כי מפוזרים אנחנו אל כל פאה ומד' רוחות השמים איך יקבצנו יחד להיות לעם אחד ובפרט כי בקצת ארצות כמו בארץ תימן וארץ כוש בארצות תימן נחשבו ישראל כאסירי עוני וברזל וינהגו עמהם כמו במקנת כספם, ומי יקבצם?!, וכנגד זה מביא את יהויכין, אף שהיה אסור בלי תקווה לצאת, כי אסיריו לא פתח ביתה ומ"מ פדהו הקב"ה וככה יאמר גם כן לאסירי התקווה: צאו ממאסריכם ושובו לארץ אבותיכם.

ח: כי בני ישראל חלושים ורפויים הם ומדוכאים ביסורים ואיך יעשו חיל להיות לעם ככל העמים אשר על פני האדמה ומי יעלה ארוכה למחלתם?!, וכנגד זה מביא את חנינה מישאל ועזריה שבאו באש ומי מלל להם שיקומו עוד בין אנשים ובכל זאת הוציאים ה' לרווחה.

ט: כי כבר נשקענו בחטאים ואין לנו עוד צדקה וחסד לחלות את פני ה' לגאלינו!., וכנגד זה מביא את דור מרדכי, אשר בחטאם נמכרו להמן ומ"מ נגאלו בתשובה.

לכן יש תקווה גם לנו, כי ה' יגאלינו בתשובה ויקימנו לשם ולתהילה ויבנה את סוכת דוד הנופלת" (פירוש היפה תואר על המדרש)

לאור הסברו מתגלה המדרש בשיא תפארתו. יש כאן תשובה לכל שאלה וכל ייאוש. אנו רגילים לבחון את המציאות לפי מה שאנו רואים ורגילים.

לו היינו מנסים לנתח את 'המצב' לפי הנתונים שבידינו היינו מתייאשים אפילו לחשוב על אפשרות טובה יותר.

הדברים נכונים בכל דבר, ושייכים מאוד לרצון שלנו לבנות כיום את בית המקדש. ליוסף היה יותר קשה, הוא עוד לא ראה את רוב הדוגמאות שהביא המדרש. אמנם הוא שמע על הנס שנעשה לאברהם שהוליד בגיל מאה, ואף ידע ממקור ראשון על כך שאביו 'עבר במקלו את הירדן ועתה היה לשני מחנות'. אך יתכן שתלה זאת בצדקתם והיה בטוח הוא נשכח.

אך אנו, מה נאמר. אנו כבר רואים את המגמה. לו היינו צריכים יכולנו להוסיף דוגמאות רבות למדרש, אפילו מן העת החדשה. מי היה מאמין שלאחר שואת אירופה תקום מדינה. ששת הימים, התפתחות עם ישראל, עולם התורה, עולם התעשייה ועוד. כל זאת בניגוד לכל הכללים והחוקים.

סיבה נוספת לרפיון ידיים היא מצבו של עם ישראל. ישנה הבנה שרק עם נהיה כולנו צדיקים ותלמידי חכמים יש מקום לגאולה. דור בוני המקדש השני מוכיח שאין הדבר כך.

'אמר רבי אלעזר: לא עלה עזרא מבבל עד שעשאה כסולת נקיה' (קידושין ס"ט):

כל הצדיקים והמיוחסים העדיפו להישאר בבבל, ולעומתם כל האנשים ה'מפוקפקים' עלו לארץ. לאחר שיצאו אלו מבבל, נשארה בבל נקייה כסולת. למרות זאת, אלו שעלו זכו לבנות את בית המקדש השני.

ומעל הכל, ההרגשה שהמציאות אינה יכולה להשתנות. אומות העולם לא יסכימו, הערבים יפתחו במלחמה. מה נעשה עם 'כיפת הסלע' ועוד כהנה וכהנה.

ואם לא מספיק לנו דברי המדרש, או ההיסטוריה המופלאה שלנו, נביא חיזוק ממקור חיצוני: "המצרים, הבבלים והפרסים עלו ומלאו את העולם בשאון הדר ויפעה, עד שהועם הזוהר והם שקעו ועברו מן העולם. היוונים והרומאים הלכו בעקבותיהם. עוררו רעש עצום ונעלמו. עמים אחרים הופיעו, נשאו ברמה את לפידם לזמן מה, אך הוא נשרף באש של עצמו ועתה, הם יושבים בצל, או אבדו בכלל. היהודי ראה את כולם, הכה את כולם, והוא היום מה שהיה מאז. אינו מראה סימני שקיעה, לא האטה בכישוריו, וערנותו לא קהתה. כולם בני תמותה בעולם, מלבד היהודים. כל הכוחות חולפים אך הוא נשאר. מה הוא סוד נצחיותו? " (הסופר האמריקאי מארק טוויין- סמואל קלימנס לאחר מסעו ל'ארץ הקודש' לפני כמאה שנה)

ואגב כך ראה את ירושלים אז (והשוו למצבה כיום):

"...מצורעים, נכים, סומים ומטורפים מסתערים עליך מכל עבר, ומסתבר שאינם יודעים אלא מילה אחת בשפה אחת – 'בקשיש' נצחי. למראה המוני הנכים, בעלי המומים והחולים המתקהלים במקומות הקדושים וחוסמים את השערים, ירושלים עיר קודרת, שוממה וחסרת חיים. לא אחפוץ לחיות בה. (מסע תענוגות בארץ הקודש עמוד 169)

חלק ג' במדרש – סוכת דוד הנופלת

המדרש מרבה להביא דוגמאות מ'בית דוד'. רות, דוד המלך, יהויכין, חנניה, מישאל ועזריה, מרדכי היהודי ולבסוף הגאולה השלמה הקב"ה ישוב ו'יקים את סוכת דוד הנופלת'. כולם ידעו 'שרוחו והצללה ליהודים יבוא ליהודים מהקב"ה'.

יתכן והמדרש מדגיש כאן את סגולתו של שבט יהודה לדורותיו- היכולת לראות את הצלת עם ישראל גם אם עוד ארוכה הדרך. (ואולי גם באופן מסוים גם בית יוסף ובנימין).

כך למשל:

- נחשון בן עמינדב שקופץ לתוך הים. גם כאשר המים אופפים אותו הוא אינו מתייאש. הוא מאמין שה' יגאל אותו. בזכות כך זכה שהמקדש יהיה בחלקו:
- "כך אני נותן בית המקדש בחלק יהודה ובנימין, ולמה? ששני שבטים אלו האמינו בי וקדשו שמי בים, שנאמר: 'שם בנימן צעיר רודם שרי יהודה רגמתם'" (ילקוט שמעוני שמואל קכו)
- רות המואבייה הוזכרה לעיל בעניין הייחוס. המדרש מאיר צדדים נוספים ברות המואבייה:
- ו"עיניך בשדה": דכל מה דאסתכלת הוה בעינא טבא, ותו דחמא דהוה אצלח בידהא (=כל מה שמסתכלת הוא בעין טובה, ועוד שכל מה שמסתכלת ועושה מצליח בידה)
דבר אחר: "עיניך בשדה אשר יקצרון" - בעז חמא ברוח קודשא דזמינן לנפקא מינה מלכין עלאין שליטין... (=בועז ראה ברוח הקודש שעתיד לצאת מרות מלך עליון וחזק)
"בשדה", מאן שדה, דא ציון וירושלם, דכתיב (מיכה ג יב) ציון שדה תחרש, וכתיב (בראשית כז) כריח שדה אשר ברכו ה' דא ירושלם,
(=כן ראה בועז שענייך השדה, מהו שדה? זהו ציון וירושלים, שכתוב "ציון שדה תחרש" וכתיב: "כריח שדה אשר ברכו ה'" - שהיא ירושלים)
מלכין עלאין שליטין... דזמינן למיפק מינה, לא יהון שליטין אלא בשדה.
(=אמר לה: המלכים והשופטים שיצאו ממך, לא ישלטו אלא בשדה, במקדש!) (זוהר ויקהל רי"ח)
- לרות המואבייה היו עיניים מיוחדות. היא ידעה לצפות למרחוק. 'עיניך בשדה'. כך גם בעלה לעתיד בועז, ראה מולו יותר מסתם נערה מואבייה. פלוני אלמוני המופיע במגילת רות, הסתכל על 'כאן ועכשיו' ולכם התייאש מראש. לו ידע שיצא מן השידוך הזה דוד המלך 'טוב רואי ויפה עיניים' ודאי היה קופץ על המציאה!
- משפחת דוד המלך. על פי המדרש במקומות רבים. משפחתו של דוד המלך היו אורגי הפרוכות למקדש. צריך אמנם להדגיש שני דברים. א. בזמנה כלל לא היה מקדש. ב. אריגת פרוכת בעבודת יד אורכת שנים רבות. (גודל הפרוכת היא עשרים על ארבעים אמה). למרות זאת היא לא התייאשה, היא עשתה מה שהיה בידיה לעשות 'וה' הטוב יעשה הטוב בעיניו'.
- "וַיֵּךְ אֶלְחָנָן בֶּן יַעֲרִי אֲרָגִים בֵּית הַלְחָמִי אֶת גְּלִית הַגָּתִי וְעַץ חֲנִיתוֹ כַּמְנוֹר אֲרָגִים" (שמואל ב', כ"א)
- "אלחנן זהו דוד. וכן תרגם יונתן הפסוק: 'וקטל דוד בר ישי מוחי פרוכת בית מקדשא דמבית לחם ית גלית'. קרא ישי יערי לפי שהיה אורג פרוכות הצריכות לבית המקדש ובית המקדש נקרא יער שכתוב יער הלבנון מצאנוה בשדה יער" (רד"ק על הפסוק)
- מכל הנ"ל אנו צריכים ללמוד לדעת להסתכל ולסמן יעדים, גם אם באופן טבעי הם נראים בלתי מציאותיים. מי שיודע להיות 'טוב רואי' (יהודה) ובעל 'עין טובה' (יוסף) זוכה לראות פני שכינה.